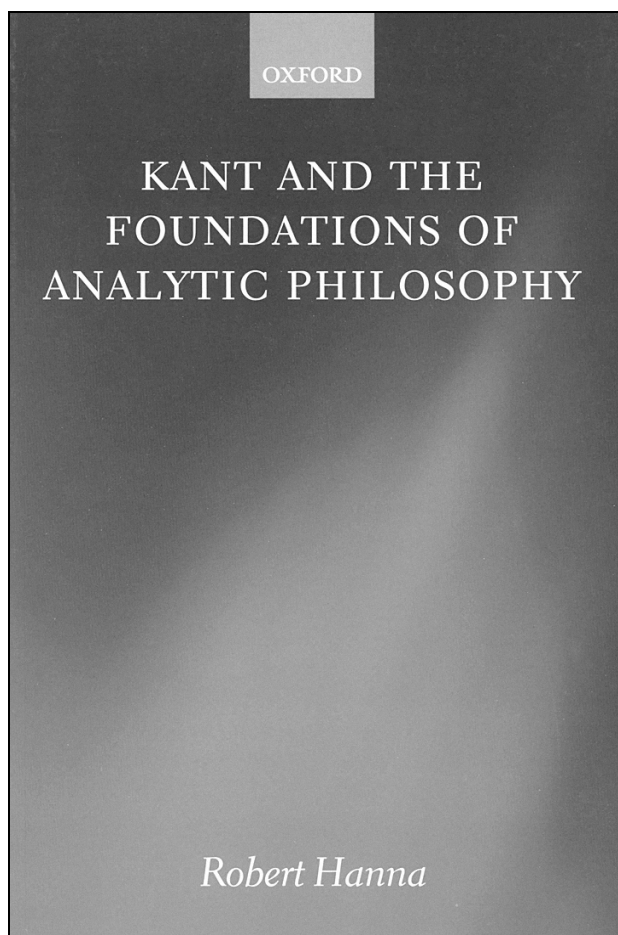

uporabo stavčnega računa izpeljati matematično simbo-liko iz majhnega števila logičnih resnic (pravil). Vprašanja o semantičnih in strukturalnih lastnostih jezika so se razširila med filozofi jezika in filozofi logike (Russell, Wittgenstein, Carnap, Quine). V uvodu knjige *Kant and the Foundations of Analytic Philosophy* Robert Hanna razkriva: "Ta knjiga ima dva pristno prepletena vidika. Najprej je interpretativno raziskovanje Kantove masivne in plodne Kritike čistega uma, nato pa še kritičen esej o zgodovinskih zasnovah analitične filozofije od Gottloba Fregeja do W. V. O. Quina".

Knjiga je razdeljena na pet poglavij, v katerih avtor poveže analitično filozofijo, ki je nastajala kot dominantna intelektualna aktivnost v avstro-nemški in anglo-ameriški filozofiji od Fregeja do Quina s Kantovo transcendentalno filozofijo, logiko in moralno teorijo. Najbolj značilno za ta pristop je poudarjanje možnosti, ki obstajajo v Kantovi filozofiji kot stični teoriji uma, znotraj katere se razkrivajo sposobnosti analitičnega in tudi sintetičnega uma in nenazadnje možnosti interpretacije vprašanja identitet, ki jih omogočajo ti dve lastnosti umskega poenotenja zunanje vsebine in notranjih apriornih pogojev spoznavanja.

Lahko rečemo, da v Kantovi filozofiji obstajajo deli,

ki jih lahko primerjamo z raziskavami sodobne "fuzzy" logike. Predvsem pa mislimo na del Kritike čistega uma "Antizipationen der Wahrnehmung", v katerem Kant obravnava realnost v pojavu kot vrednost med 0 in 1 in na ta način tudi anticipira temeljne koncepte "fuzzy" logike, kot je funkcija pripadnosti ali funkcija pojava oziroma funkcija stopenj, v kateri se realiteta v pojavu nahaja.

Nijaz Ibrulj

J. M^a. Blázquez Martínez, J. Remesal Rodríguez (eds.): *ETUDIOS SOBRE EL MONTE TESTACCIO* (ROMA) I. Union académique internationale, Corpus international des timbres amphoriques (Fascicule 7) bajo los auspicios de la Real Academia de la Historia (CITA 7). Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 1999.

Za študij rimskodobnih amfor predstavlja grič Monte Testaccio (v nadaljevanju MT) južno od Aventina v Rimu najvažnejše in najbogatejše najdišče. MT je pravzaprav do ok. 30 metrov visoko umetno nasutje iz milijonov črepij transportnih amfor, ki so nastale v bližnjih pristaniških in skladiščnih objektih v času od avgustejske dobe do druge polovice 3. stoletja. Kljub temu, da MT kot zaključena celota predstavlja enkratni arhiv rimske gospodarske zgodovine, so z obsežnejšimi arheološkimi raziskavami začeli šele leta 1989. Takrat je stekel obsežen raziskovalni projekt, ki ga pod vodstvom izdajateljev pričujoče knjige izvaja ekipa španskih raziskovalcev z Univerze v Barceloni (*Departament de Prehistòria, Arqueologia i Història Antiga. Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona*), z njimi pa sodelujejo italijanski kolegi z Univerze *La Sapienza* v Rimu (*Dipartimento di Scienze della Terra. Università degli Studi di Roma "La Sapienza"*). MT je za španske raziskovalce zanimiv predvsem zaradi amfor za oljčno olje tipa Dressel 20, ki so jih izdelovali v provinci Betiki na jugu Iberskega polotoka (danes pokrajina Andaluzija) in predstavljajo večino vsega amforičnega depozita na MT (do 85%).

Osrednja tema knjige, ki je tukaj predstavljena, so izsledki proučevanj keramičnega gradiva, izkopanega med letoma 1989 in 1990. Knjigo je pod okriljem španske "Kraljeve akademije za zgodovino" (*Real Academia Española de la Historia*) izdala univerza v Barceloni, sicer pa se kot sedmi zvezek vključuje v posebno serijo "Mednarodnega akademskega združenja" (*Union Académique Internationale*), v kateri naj bi objavljali žige na rimskih amforah (*Corpus international des timbres amphoriques*). Razdeljena je na dva velika razdelka (Parte I in II), v prvem so v osmih prispevkih španskih avtorjev predstavljene historično-arheološke študije materiala, izkopanega med letoma 1989 in 1990, v drugem delu, kjer prevladujejo italijanski avtorji, pa so zbrane

različne predvsem arheometrične študije gradiva z MT (poglavja 9-18). Sicer je to že druga obsežnejša študija o špansko-italijanskih izkopavanjih na MT, prvo poročilo o izkopavanjih v letu 1989 je izšlo leta 1994 (J. Mª Blázquez, J. Remesal y E. Rodríguez, *Excavaciones arqueológicas en el Monte Testaccio. Roma, Memoria campaña 1989*. Instituto de Conservación y Restauración de Bienes Culturales, Madrid 1994).

Kot rečeno, največ gradiva, odkritega na MT, predstavljajo betiške amfore za oljčno olje tipa Dressel 20. Te amfore so značilne kroglaste oblike, imajo nizko ustje, ozek in kratek vrat, ki je z dveh strani z ročajema povezan s trebuhom, spodaj pa zelo kratek stožčast zaključek. Posebnost teh amfor so številni slikani napisi (*tituli picti*), ki so bili naneseni na zgornjem delu trebuha, na vratu posode in na ročaju. Raziskovalci jih glede na mesto na posodi delijo v pet različnih rubrik, ki jih označujejo z grškimi črkami α , β , γ , δ in ϵ . Večidel študij, ki so zbrane v pričujoči knjigi, je posvečen ravno tem amforam.

V prvem poglavju J. Remesal Rodríguez podaja kratko poročilo o izkopavanjih leta 1990. Takrat je bilo v štirih kvadrantih izkopanih 12 kubičnih metrov materiala, med katerim je bilo 99,99% amforičnega nasutja skupne teže 11.400,5 kilograma. Od tega je 636,5 kilograma fragmentov afriških amfor (5,5%), ostalih 10.764 kilograma amforičnega nasutja pa predstavljajo amfore Dressel 20 (94,41%). Kot so izračunali raziskovalci, je bilo slednjih vsaj ok. 350, v njih pa je bilo uvoženo okrog 26.705 litrov betiškega olja, medtem ko je bilo afriških amfor najmanj 40, v njih pa skupaj ok. 2240 litrov olja. Amfore izvirajo iz obdobja od 153 do 224 po n. št.

V drugem poglavju z naslovom *Tituli picti*, odkriti leta 1990, ki obsega le pol 29. strani izdajatelja napovedujeta dokončno objavo teh napisov v eni naslednjih publikacij in opozorita na ugotovitev raziskovalne ekipe, da so ti napisi služili kot neke vrste davčne etikete.

V tretjem poglavju se José Remesal Rodríguez posveča žigom na amforah, odkritih leta 1990. Žigi so bili pred žganjem posode vtisnjeni v glavnem na ročajih (*in ansa*), sicer pa so tudi na ustju posode (*in labro*), na korenu ročaja (*in radice ansae*), na trebuhu (*in ventre*), na najširšem delu posode (*in collo*) ali na nogi (*in pede*), kjer so zapisani v nasprotno smer (*retro*). Na preostankih 350 betiških amfor je bilo odkritih skupno 75 žigov - med njimi 33 različnih tipov in dva neopredeljiva, medtem ko na afriških v gradivu, izkopanem leta 1990, niso zasledili nobenega. Na žigih nastopajo okrajšana imena izdelovalcev, npr. COR(neli) CLE(mentis), MF[EPAPRO-DI(ti), L. C) ANT(P) ortu), ob njih včasih tudi imena delavnic oz. posesti, na katerih so izdelovali amfore (*figlinae/fundi*), npr. L. I) D) F) ITALICAE ali (*Figlina*) SCA(lensis).

Četrto poglavje je delo štirih avtorjev in predstavlja grafite iz 2. stoletja, odkrite med izkopavanji leta 1989 -

z izjemo tistih, ki so bili predstavljeni že v prvem poročilu iz leta 1994, in grafite na materialu iz leta 1990. Skupaj je bilo odkritih 105 grafitov, ki so bili vpraskani na ustju ali trebuhu posode. Med grafiti so zastopana števila, posamezne črke (sigla) oz. nedoločljivi znaki in skupine črk. Dvakrat je z grafitom zapisan datum. V katalogu avtorji obravnavajo 19 grafitov, skoraj vsi so prikazani tudi z risbo. Večinoma gre samo za posamezne znake, najdaljši grafit je: *martinus / xiii k(alendas) sep(tembres)/gallio (?)*.

Peto poglavje o afriških amforah, odkritih v letih 1989 in 1990, je prispeval Víctor Revilla. Ker so bile odkrite skupaj z amforami Dressel 20, ki so datirane z imeni konzulov, je bilo mogoče tudi fragmente afriških amfor absolutno kronološko razvrstiti. Vse izvirajo iz obdobja od sredine 2. stoletja do začetka 3. stoletja. Izdelane so bile v glavnem v provinci Prokonzularni Afriki, in sicer v delavnicah na področju okrog Tunisa. Isti avtor v sedmem poglavju analizira tudi maloštevilno namizno posodje in ostalo kuhinjsko keramiko, v šestem poglavju pa César Carreras Monfort predstavi amfore, ki ne pripadajo niti betiškim niti severnoafriškim tipom. Teh je bilo v raziskavah v letih 1989 in 1990 odkritih 29 primerkov, izvirajo pa iz Kampanije, Galije, Krete, Luzitanije in od drugod.

V osmem poglavju José Remesal Rodríguez in Antonio Aguilera Martín prinašata dodatke in korekture k branju slikanih napisov in žigov na amforah Dressel 20, odkritih leta 1989 in že objavljenih leta 1994. To poglavje prinaša nova spoznanja pri interpretaciji napisov, zato o njem nekaj več.

Kot ugotavljata avtorja, napisi in žigi vsebujejo različne podatke, ki se jih da uporabiti pri preučevanju proizvodne ekonomije in trgovanja z betiškim oljem. Pomembni so tako vtisnjeni napisi (žigi in grafiti *ante cocturam*) kot napisi, nanešeni s črnilom (*atramentum*) na površino amfore (*tituli picti*). Raziskovalna ekipa na MT je razvila poseben statistični postopek, ki je omogočil povezovanje različnih epigrafskih elementov oz. ugotavljanje razmerja med žigi, *tituli picti* in grafiti, odkritimi v isti stratigrafski enoti.

S slikanimi napisi so bile opremljene vse amfore Dressel 20, iz njih pa izvemo na primer podatke o teži vsebine, imena trgovcev (*mercator, negotiator ali diffusor*), imena državnih nadzornikov in drugo. Posebej pomembni so napisi, ki jih raziskovalci označujejo z grško črko δ in so se skozi čas razvijali na poseben način. Ti napisi vsebujejo več zaključenih elementov, ki so znotraj napisa običajno razvrščeni takole: *R(ecognitum)* (= 1); *conventus* (= 2); *p(ondo)* = 3; ime v roditeljskem (= 4); ime v imenovalniku (= 5); toponim (= 6); navedba konzulov (= 7) ital. Struktura napisa je različna glede na juridični konvent (*conventus*), iz katerega so prispele amfore (*Corduba, Astigi ali Hispalis*), saj na amforah iz posameznega konventa nastopajo ti elementi vedno v enakem vrstnem redu. Potem ko so ugotovili te zako-

nitosti, so raziskovalci rekonstruirali tudi nepopolne napise, če je le bilo mogoče ugotoviti mesto ohranjenega besedila znotraj napisa.

Avtorja sta pripravila več seznamov slikanih napisov in risbe, ki bralcu omogočajo kontrolo branja. Prvi je seznam astigitanskih (iz mesta Astigi) napisov iz začetka 3. stoletja s popravkom starih branj v *Corpus inscriptionum Latinarum* XV in poznejši literaturi. Avtorja navajata 35 napisov, ki jih je bilo mogoče časovno razvrstiti (datirajo od leta 209 naprej). Kot primer navedimo napis CIL XV 4100 iz leta 217, ki kaže podobno zgradbo kot večina ostalih ("*R(ecensitum) astigi(s) p(ondo) cc... actus illius (et illius, pens(it?) ille, illo et illo co(n)s(ulibus)*") in ga avtorja bereta takole: *R astig(is) arca p(ondo) CCXXXGI / actum nemini p(ensit?) atimet[io] / p[rae]sente et extricato ii cos.* Po njunem mnenju predstavljajo imena v rodilniku pri teh napisih imena davčnih nadzornikov (*actores fiscales*). Na analiziranih amforah iz let med 214 in 228 nastopata samo dve taki imeni (*Agathephorus in Neminus*). Če bi šlo za imena proizvajalcev, bi jih vsekakor moralo biti veliko več.

V drugem seznamu sta avtorja zbrala popravke ostalih napisov, odkritih leta 1989 in objavljenih leta 1994, v tretjem pa popravke k že objavljenim žigom. Na koncu poglavja so indeksi, kjer so posebej analizirani napisi β s trojno imensko formulo (*tria nomina*) in formulacijo *Fisci Rationis Patrimoni Provinciae Baeticae*, in napisi δ. Pri slednjih so posebej navedena imena mest (*Astigi, Corduba, Hispalis, Malaca, Lacca?*), imena uradnikov (*actores*), kontrolorjev teže (*p(onderatores) vel p(ensitores)*), imena v rodilniku in imenovalniku, topnimi, imena delavnic ali posesti (*figlinae vel fundi*) in imena konzulov.

Prvi del knjige zaključujejo risbe amfor, odkritih leta 1990 (str. 131-204).

V drugem delu knjige so poleg treh posebnih študij (poglavja 9-11) predstavljeni posamezni deli projekta MT (poglavja 12-18), ki ga podpira italijanski "Državni svet za raziskave" (*Consiglio Nazionale delle Ricerche - Italia*) in ki vključuje poleg arheoloških tudi različne geološke in kemične raziskave.

V devetem poglavju Piero Berni Millet obravnava gradivo, ki ga je leta 1872 raziskal Heinrich Dressel in objavil v *Corpus inscriptionum Latinarum* XV (1899). Avtor je s pomočjo grafičnih programov izdelal tridimenzionalno rekonstrukcijo griča MT in vrisal najdišča posameznih takrat analiziranih amforičnih depozitov. Najdbe iz petih različnih obdobj (od flavijsko-trajanske do poseverske dobe) so na karti označene z različnimi barvnimi odtenki. Poleg tega je avtor izdelal tudi tabele analiziranega gradiva, kjer so v prvi navedeni datirani kosi, v drugi fragmenti z napisi β, v tretji in četrti pa žigi, razvrščeni glede na sektor, v katerem so bili najdeni, in po abecednem vrstnem redu.

V desetem poglavju se Simona Morreta ukvarja z

oblikovnimi različicami amfor Dressel 20, odkritih na MT, in sicer z gradivom iz leta 1990. V obsežnem katalogu, ki zajema 194 kosov, je pri vsakem upoštevanem do 23 parametrov.

V enajstem poglavju Antonio Aguilera Martin razlaga postopek t.i. "diskriminantne analize" amfor Dressel 20. Po avtorjevih besedah je namen te metode razviti matematični model in na podlagi tega razdelati kronologijo amfor. Gre za t.i. "multivariabilno statistično tehniko", pri kateri so posamezna opažanja razdeljena v skupine, ki so jih oblikovali glede na en kriterij.

V dvanajstem poglavju Odino Grubessi predstavlja prve rezultate mineraloških, petrografskih in kemičnih analiz vzorcev amfor Dressel 20 s šestih najdišč v Andaluziji in z MT. Pri raziskavah je bilo vključenih več postopkov, kot na primer opazovanje vzorcev z polarizirajočim mikroskopom (granulometrija), postopek difrakcije z žarki X za ugotavljanje mineralov, kemična analiza s fluorescenco X, postopki za ugotavljanje količine kvarcita in temperature pečenja. Primerjava rezultatov analiz vzorcev iz Andaluzije in z MT je pokazala, da so bile izdelane na podoben način.

V trinajstem poglavju Francesco Burragato, P. L. Di Russo in Odino Grubessi predstavljajo projekt arheometričnih raziskav severnoafriških amfor, odkritih med 1989 in 1991, kjer so uporabili podobne postopke kot pri amforah Dressel 20.

V štirinajstem poglavju Marcello Di Filippo, Odino Grubessi in Beniamino Toro predstavljajo projekt t.i. gravimetričnih raziskav griča MT, s pomočjo katerih je mogoče ugotoviti gostoto in proces nalaganja arheoloških depozitov žgane gline. Raziskovalci so na MT postavili 75 gravimetričnih postaj (40 na zgornjem delu in 35 na vznožju MT) in pri vsaki ugotavljali lego in količino depozita. Na podlagi dobljenih rezultatov so pripravili digitalni model celotnega griča in izračunali hipotetično količino amforičnih depozitov. Volumen griča naj bi po njihovih izračunih znašal okrog 550.000 kubičnih metrov, srednja vrednost gostote depozita pa 1350 kilogramov na kubični meter. Tako so izračunali skupno maso amforičnega depozita, ki naj bi znašala 742.500.000 kilogramov. Zanimivi so tudi podatki o količini uvoženega olja v Rim, ki naj bi ob srednji vrednosti teže ene betiške amfore 30 kilogramov in srednji vrednosti olja v eni amfori ok. 70 kilogramov znašala 24.750.000 amfor (742.500.000 kg : 30 kilogramov) oz. 173.250.000 kilogramov olja (24.750.000 amfor x 70 kilogramov). Srednja vrednost uvoženega olja na leto bi bila tako 5.775.000 kg na leto, povprečna letna poraba na prebivalca – ob predpostavki, da je v Rimu prebivalo milijon ljudi – pa ok. 6 kilogramov. Čeprav so ti rezultati zgolj hipotetični, vendarle dajejo slutiti kakšne velikanske količine oljčnega olja so vsako leto prispele v Rim.

V petnajstem poglavju skupina avtorjev obravnava uporabnost termoluminiscenčne analize, s katero je

mogoče izmeriti poroznost in vsebnost radioizotopov pri določanju starosti in opredeljevanju keramičnih najdb in predstaviti preliminarne rezultate analize amfor z MT. Kot ugotavljajo avtorji, so bile koncentracije radioaktivnosti, poroznost, oblika termoluminiscenčnih znakov in položaj delcev pri amforah z MT podobne kot pri vzorcih iz Andaluzije.

V šestnajstem poglavju N. Genova, S. Meloni in M. Oddone predstavljajo rezultate analize keramičnih vzorcev z metodo aktiviranja nevtronov in njeno uporabnost pri določanju izvora amfor. Avtorji so s to metodo poleg vzorcev z MT analizirali tudi ročaje amfor Dressel 20 iz dveh pomembnih izdelovalnih središč v južni Španiji, La Catria (žigi PORTO in POPULI) in El Tejarillo (žig PNN). Vzorce so izpostavili curku nevtronov in nato izmerili vrednosti indukcijske radioaktivnosti ter tako ugotovili vrednosti okrog tridesetih kemičnih elementov (tabele 32-35), nato pa rezultate statistično obdelali in primerjali.

V sedemnajstem poglavju L. Conti, Francesco Burrigato in Odino Grubessi predstavijo izsledke primerjalne analize afriških amfor z MT (izkopavanja v letih 1991, 1992 in 1993), amfor s treh tunizijskih produkcijskih središč (Nabeul, Thaenae in Sullectum) in afriških amfor, ki so jih odkrili pri izkopavanjih v Ostiji. Uporabili so podobne arheometrične postopke kot so opisani v 12. in 13. poglavju. Rezultate so nato obdelali s pomočjo t.i. multivariabilne statistične analize in jih prikazali v tabelah.

Osemnajsto poglavje, ki sta ga pripravila Odino Grubessi in L. Conti, je ponovno posvečeno arheometričnim raziskavam amfor Dressel 20, in sicer analizam vzorcev iz španskih najdišč La Catria z žigoma PORTO in POPULI in El Tejarillo z žigom PNN in amforam z enakimi žigi z MT. Tudi tu so raziskovalci uporabili več metod (optično mikroskopijo, aktiviranje nevtronov, fluorescenco z X žarki in drugo) in ugotovili, da najboljše rezultate obeta ugotavljanje koncentracije cirkonija. Dobljene vrednosti bi lahko uporabili tudi kot parameter pri analizah amfor Dressel 20 z drugih najdišč.

Na koncu knjige je še sklepna beseda izdajateljev s kratko analizo prispevkov in obsežen izbor literature (str. 545-558). Tu so poleg študij, ki obravnavajo amfore, navedena tudi dela s področja antične ekonomije in trgovine, poročila o raziskavah pomembnejših najdišč amfor in razprave o raznih arheometričnih metodah. V izboru je kar 15 enot, katerih avtor je izdajatelj José Remesal Rodríguez, ki velja za enega najuglednejših poznavalcev betiških amfor.

Zbrani prispevki omogočajo dober vpogled v delo posameznih raziskovalnih ekip na MT in odpirajo številna vprašanja, povezana z izkopanim gradivom. Za študij betiških amfor ali za vprašanja oskrbe antičnega Rima bo knjiga vsekakor dragocen vir podatkov.

Milan Lovenjak

Donald Davidson: PROBLEMS OF RATIONALITY.
Oxford, Clarendon Press, 2004, 280 str.

Knjiga *Problems of Rationality* je četrta zbirka filozofskih esejev ameriškega filozofa Donalda Davidsona, profesorja s kalifornijske univerze Berkeley. Davidson je knjigo pripravil dolgo časa, nato pa jo je s pomočjo Ernija LePora posthumno (umrl je 30. avgusta 2003) uredila in izdala njegova žena Marcia Cavell, ki je napisala tudi uvod.

V knjigi *Problems of Rationality* je zbranih 14 esejev, ki so nastajali in so bili že objavljeni med leti 1984 in 2001. Eseji so razvrščeni v tri sklope: [1.] *Rationality and Value*, ki vsebuje štiri eseje, v katerih se Davidson posveča tistim problemom, ki za racionalnost predstavljajo izražanje objektivnega vrednotenja moralnih dejanj, kot sta verbalna komunikacija in interpretacija drugega. Pri tem zastopa teorijo intersubjektivne in interpretativne resnice, ki se lahko objektivizira le znotraj triangulacije, ki obstaja med nami, drugimi ljudmi in zunanjim svetom, ki ga delimo jezikovno in mentalno; [2.] *Problems and Proposals*, ki vsebuje šest esejev, v katerih Davidson odpira vprašanja identifikacije, reprezentacije ter inter-

